

"Izzivi brezposelnosti v regionalni Evropi"

(Poročilo o konferenci)

Od 11. do 15. oktobra 1994 je na otoku Ameland (Nizozemska) v Severnem morju potekala mednarodna konferenca o brezposelnosti v Evropi (*Challenges of Unemployment in a Regional Europe*), s poudarkom na regionalnih vidikih. Konferenco je organizirala Frizij-ska akademija. Imela je dvojen namen. Prvi je razviden iz naslova. Brezposelnost se na ravni regij kaže drugače, bolj neposredno kot na državni ravni. Reševanje problema je treba torej iskati v regijah. Drugi namen konference je bila promocija Frizije kot regije in Frizijcev kot naroda z bogato zgodovino, kulturo in lastnim jezikom.

Eden od ciljev konference je bila tudi primerjava med „Zahodno“ in „Vzhodno“ Evropo. Organizatorji so se potrudili pridobiti udeležence iz nekdanjih socialističnih držav. K pestrosti stališč in polemikičnosti razprav so prispevali strokovnjaki oziroma visoki uradniki mednarodnih organizacij (OZN, OECD). Vseh sodelujočih je bilo blizu 200. Predstavili so šest plenarnih referatov, panelno razpravo, sklepni referat in okrog 120 prispevkov v 36 delavnicah. Konferenca je bila odlično organizirana. Povzetki vseh prispevkov, seznam udeležencev, natančen program in obilica materiala o Friziji so bili dostavljeni udeležencem že 14 dni pred začetkom konference. Urnik je bil dosledno upoštevan, kar se je izkazalo ne le kot racionalen, ampak tudi kot demokratičen način organizacije dela.

Vsebina prispevkov je segala na ekonomsko, sociološko, psihološko in socialno področje. V nadaljevanju bodo prikazani vsebinski sklopi, vezani na plenarne referate, in sklepni tekst, dopolnjen s stališči iz formalnih in neformalnih razprav.

Predstavniki OECD (T. Alexander) je izhajal iz dokumenta *OECD Jobs Study, 1994*. Nekatere koncepte dokumenta, kot so fleksibilizacija delovne sile in delovnega časa, deregulacija in podobno, so prispevki na okrogli mizi in sklepni referat kritizirali kot

evfemizme, ki v bistvu zagovarjajo zmanjševanje zaposlenosti, nižje plače in zniževanje ravni socialne varnosti.

Probleme trga (trgov) delovne sile v Vzhodni Evropi je analiziral strokovnjak OZN (J. van Brabant), ki se je v pogovoru izkazal kot izredno temeljit poznavalec razmer v nekdanjih socialističnih deželah, vključno s Slovenijo. Po njegovem mnenju so problemi hujši, kot je bilo pričakovati. Položaj je zelo različen glede na prejšnje razmere, fazo tranzicije in demografske faktorje. Priporočil je uporabo različnih pristopov, zlasti aktivno politiko zaposlovanja.

Naslednji plenarni referat (J. Gershuny) je prikazoval vpliv sprememb na področju dela na socialno mobilnost. Po avtorjevem mnenju trenutna zaposlitev posameznika ni kazalec njegovega resničnega socialnega položaja. Zaradi dolgotrajne brezposelnosti in fleksibilizacije je pravi kazalec longitudinalno zaporedje del (*jobs*), ki jih ljudje dejansko opravljajo. Retorično vrašanje je, ali se zaposlitve dandanes polarizirajo, kar povzroča delitev ljudi na revne, brezposelne, v negotovem položaju ali zaposlene na slabo plačanih delih ter stalno, varno zaposlene in dobro plačane tehnokrate.

Regionalni pristop (J. van der Ploeg) je bil izhodišče za prispevke, ki so obravnavali posebnosti regij, od kmetijskih, kjer mehanizacija zmanjšuje število zaposlenih ali odpravljanje nekdanjih zadrug (npr. Poljska) pušča prazen prostor, do industrijskih regij, ki se otepajo z znanimi težavami prestrukturiranja. Predstavljenih je bilo tudi nekaj posrečenih zgledov reševanja problemov s skupnostnim delom (Švedska).

Otok Ameland sam je nazoren zgled za dilemo številnih evropskih regij. Število delovnih mest v kmetijstvu, ki je tradicionalna dejavnost na otoku, se zmanjšuje. Naravno bogastvo Amelanda so ugodna klima, čist zrak, svojevrstna pokrajina in kilometri peščenih plaž. Turizem je videti idealna rešitev, vendar

bi lahko večji poseg v okolje uničil prav tisto, zaradi česar je otok privlačen.

Eden od plenarnih referatov in večje število prispevkov v delavnicah so se ukvarjali z vplivom brezposelnosti na mladino in ugotavljanjem prepletenih zvez med brezposelnostjo staršev, nizko (pomankljivo) šolsko izobrazbo, življenjskim stilom in brezposelnostjo otrok. Pokazal se je pomemben problem, namreč, obvladovanje temeljnih zmožnosti pismenosti in računanja (*basic skills of literacy and numeracy*). Ocenjujejo, da v Evropski Uniji več kot 10% mladine v starosti 15 in 16 let zapusti šolski sistem brez kakršnekoli diplome.

Precej pozornosti je bilo namenjenih ženskim študijam. V svojem plenarnem referatu je J. de Bruijn obravnavala vprašanje ženskega trga delovne sile v razmerah evropske integracije. Pokazala je, da nizka aktivnost žensk na trgu delovne sile skriva nesorazmerno visok delež žensk v neplačanem delu. Med „ženske študije“, čeprav ne vedno z vidika žensk, lahko uvrstimo tudi tiste, ki so prikazovale različen ploščaj obeh spolov tako na trgu delovne sile kot zunaj njega in pri izobraževanju. Ženske mladine po (ne)dokončanem šolanju v nekaterih okoljih sploh ne obravnavajo kot brezposelne, ampak „je doma“. To v večini primerov pomeni zgodnje materinstvo in nadaljevanje istega vzorca nizke izobrazbe, nizkega socialnega statusa in minimalnih možnosti na trgu delovne sile. Družinska kariera namesto delovne se je za ženske izkazala kot nadomestna, ne kot svobodno izbrana pot. V prid ženskemu delu prebivalstva je bilo vsaj priznavanje družbene potrebnosti in vrednosti neplačanega dela. Nekaj referentov se je zavzelo za državljansko plačo.

Med raziskavami je bilo več zanimivih longitudinalnih študij, ki so trdno dokumentirale ujetost določenih skupin prebivalstva na spodnjem koncu zaposlitvene lestvice (*low-end jobs*). Vprašanje, na katerega ni bilo mogoče dobiti jasnega odgovora, je bil odnos med tovrstnimi raziskavami in akti Sveta Evrope o varstvu osebnih podatkov oz. pravici do zasebnosti. (Na primer, neki belgijski raziskavi se je po sedmih letih posrečilo zajeti 86% prvotnega vzorca 204 oseb.)

V gradivu za konferenco¹ je bil objavljen že tudi osnutek sklepnega predavanja, stališča (*position paper*), ki sta jih avtorja (Pahl, Gershuny) povzela iz abstraktov prijavljenih prispevkov. Ob koncu konference jih je R. Pahl dopolnil z mislimi iz razprav na konferenci in neuradnih razgovorov z udeleženci ter jih predstavil na duhovit in provokativen način. Vodilne misli sklepnega referata so bile zlasti:

Svet se ne bo več spremenil v to, kar je bil. Polne zaposlenosti ne bo več. Obdobja zaposlitve bodo negotova in neredna. Fleksibilizacija bo zajela tudi srednji razred. Prišlo bo do večje socialne polarizacije. V družini bosta namesto ene urejene kariere dve neurejeni zaporedji zaposlitev (*jobs*) ali več.

Spremembe so zlasti naslednje:

1. Zaradi večje produktivnosti v proizvodnji dobrin za osnovne potrebe se delo koncentrira v servisnem sektorju, kar povzroča, da je potrebnega več mentalnega in manj fizičnega dela.

2. Globalizacija produkcije ima tri vzroke: izboljšani transport; večjo mobilnost kapitala in manj ovir za trgovino; globalizacijo potrošniškega okusa, ki so jo povzročili mediji. Nizkovrednotena dela se prenašajo v države s ceneno delovno silo.

3. Desegregacija spolov še ni končana. Logično je, da bi morale večje vključevanje žensk v plačano delo povzročiti manjšo plačano aktivnost moških, s tem da zmanjšajo število delovnih ur in se odločijo za odsotnosti z dela zaradi otrok. Hitrega razvoja v tej smeri ni pričakovati, vendar je proces ireverzibilen.

4. Informatizacija produkcije omogoča skladiščenje intelektualnega dela in intelektualno izmenjavo na daljavo.

Fleksibilnost delavcev je povezana s fleksibilnostjo delodajalcev. Pričakovati je velike razlike na obeh straneh zaposlitvenega spektruma. Na eni strani bodo profesionalni in medžerski delavci, katerih zaposlitve bodo trajnejše, pridobili si bodo dodatna znanja, profesionalni ugled, socialne kontakte, dostop do informacijskih mrež in kapital v obliki lastnih hiš in pokojninskega zavarovanja. Na drugi strani bodo delavci brez stalne zaposlitve, brez znanja in veščin, brez profesionalnega ugleda,

¹ C.U.R.E. Challenges of Unemployment in a Regional Europe. Programme and abstracts. Fryske Akademy/Frisian Public Employment Service, Ljouwert/Leeuwarden, The Netherlands, 11-15 October 1994

z malo socialnih kontaktov in brez materialnih dobrin.

Zmanjšalo se bo število rednih zaposlitev „s polnim delovnim časom za nedoločen čas“. Redna zaposlitev je sploh pojav novejšega časa. Še v 19. stoletju je ni bilo. Namesto kariere v smislu napredka se bo izoblikoval „longitudinalni portfolio“: mešanica različnih zaposlitev v različnih obdobjih v teku delovnega življenja.

Socialna diferenciacija (bo) izvira(la) iz akumulacije človeškega in drugega osebnega kapitala: na eni strani delovna sila, plačana nad ravniyo preživetja, in na drugem koncu tisti, ki ne zmorejo akumulirati pravic in kapitala. Socialna diferenciacija se bo ravnala po sposobnosti, spopasti se s fleksibilizacijo.

Iz mnogih prispevkov (tudi podpisane) je bilo razvidno, da brezposelnost danes zbuja pri prizadetih občutke krivice in krivde, psihične travme, socialno izoliranost, pomanjkanje samospoštovanja in podobno. Vprašanje je, ali lahko malo vredna, nekvalificirana, neustvarjalna, zanikrna dela (*lousy jobs*) človeku povrnejo samospoštovanje. In zakaj je odnos do brezdelnih revežev tako drugačen od odnosa do brezdelnih bogatih?

Zaposlitvena identiteta je povezana zlasti z moškostjo. Redna zaposlitev daje samospoštovanje meznim sužnjem. Ženske najdejo izhod (rešitev) v materinstvu, za moške očetovstvo ni ekvivalenta plačanemu delu.

Naštete ugotovitve oziroma predvidevanja peljejo k drugačni politiki zaposlovanja na naslednjih področjih:

1. Izobraževanje. Treba je preprečiti medgeneracijski prenos nizkega statusa in doseči depolarizacijo (trga dela).

2. Dohodki. Ker so nekateri stalno izključeni od plačanega dela, je potrebna državljanska plača (*citizen's income*).

3. Družina oziroma gospodinjstvo (*household*). Brez enakih pravic (*exactly parallel rights*) in učinkovitega varstva proti diskriminaciji bodo ženske izgubile. Pri tem ne gre le

za vprašanje spolov, ampak družin, da bodo lahko vzdržale fleksibilno zaposlovanje svojih članov. Čim bolj negotova je moška zaposlitev, bolj nujno je, da jo ima tudi ženska.

Makroekonomske rešitve v sedanjih razmerah očitno ne delujejo. Bolj je treba upoštevati šibkejšo — tako države kot posameznike. Pretrgati je treba s centralizirano politiko od zgoraj navzdol in dovoliti lokalnim oblastem, da ukrepajo po svoje, tudi če kdaj povzročijo zmešnjava.

Zaradi brezposelnosti, revščine in iz ekoloških razlogov je treba spremeniti življenjski stil in vrednote. Mediji spodbujajo načine življenja, ki si jih ljudje ne morejo privoščiti. Ali je sedanji način življenja edini možen? Ali se ne bi bilo treba čemu odreči, deliti, bolj upoštevati naravne danosti?

Mogoče bodo nove generacije izoblikovale drugačno pojmovanje dela oziroma zaposlovanja, kot ga ima današnja. Brezposelnost jim ne bo več stigma in izziv, ampak normalen del kariere in priložnost za drugačen način življenja. Posamezniki bodo imeli ob različnem času zelo različne zaposlitve oziroma bodo opravljali različna dela. Morda se kaže sprememba vrednot, ko bo pomembneje biti kot delati.

Na konferenci je bilo slišati marsikaj, kar ni več zadnja novost. Zanimiva je bila predvsem zaradi tega, ker je izredno plastično predstavila gospodarske, socialnopolitične in ekološke dileme. Analiza stanja je bila solidno opravljena. Polarizacija med bogatimi in revnimi posamezniki in državami, med zaposlenimi in brezposelnimi, med izobraženimi in neizobraženimi, dobro in slabo plačanimi, tistimi, ki opravljajo plačano in onimi, ki opravljajo neplačano delo, je čedalje bolj izrazita. Očitno je, da je sprememba nujna, vendar med pristojnimi ni opaziti resnega namena, pripravljenosti in moči za resnično spremembo.

Andreja Kavar Vidmar